

ਸਾਹਿਤ्य ਚ ਵਧਨ ਵਿਧਾ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ

(ਲੰਦਰੰ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ्य)

□ ਡਾਂਡ ਸਤਧਾਲ ਸ਼੍ਰੀਵਤਸ

ਅਜ਼ਕਲ ਵਧਨ-ਵਿਧਾ ਦਾ ਸ੍ਰਜਨਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ्य ਚ ਇਕ ਟਕੋਥਾ ਥਾਹਰ ਬਨੀ ਗੇਦਾ ਏ। ਅਸਲ ਚ ਵਧਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਾਹਿਤ्य ਇਥਾਂ ਬੜ੍ਹੇਂਦਾ ਏ ਜਿਥਾਂ ਚਟਾਕੇਦਾਰ ਚਟਨੀ, ਅੰਬਲ ਜਾਂ ਚਾਰੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਾਡਾ ਭੋਜਨ ਇਕ ਕਿਸਮ ਕਨੈ ਬੇਸੁਰਾ ਜਨ ਬੜ੍ਹੇਂਦਾ ਏ। ਜੇਕਰ ਸਾਹਿਤ्य ਚ ਵਧਨ ਨੇਈ ਹੋਏ ਤਾਂ ਓਹ ਸੁਨਾ-ਸੁਨਾ ਤੇ ਰੁਖਾ-ਸੁਕਖਾ ਜਨ ਗੈ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਸਾਹਿਤ्य ਦੇ ਗਦਾ, ਪਦ ਤੇ ਨਾਟਕ ਤੌਰੀਂ ਵਿਖੇਂ ਚ ਵਧਨ ਖਾਸ ਭੂਮਕਾ ਨਭਾਂਦਾ ਏ। ਦੂਏ ਲਫਜ਼ੇਂ ਚ ਤੁੰਦੇ ਚ ਖਾਸ ਚਮਤਕਾਰ ਤੇ ਕਥਣ ਬੀ ਪੈਦਾ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਇਥੈ ਗੱਲ ਏ ਜੇ ਸਾਹਿਤ्य ਚ ਵਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਸਾਂਗਿਕਤਾ ਗੀ ਅਜ਼ਜ ਕੋਈ ਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨਕਾਰੀ ਨੇਈ ਸਕਦਾ ਕੀ ਜੇ ਓਹ ਬਖੂਬੀ ਸਮਝਦਾ ਏ ਜੇ ਅਜ਼ਜ ਦਾ ਪਾਠਕ-ਵਰਗ ਵਧਨ ਕਨੈ ਸਜੇ-ਸਜਾਏ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਦੀ ਮੇਥਾਂ ਨਿਹਾਲਪਾ ਚ ਰੱਹ੍ਹਦਾ ਏ।

ਪਰ, ਵਧਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਏਹ ਗੱਲ ਬੀ ਸਾਫ ਕਰੀ ਦੇਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ ਜੇ ਵਧਨ ਵਿਧਾ ਆਹਲੀ ਜੇਹੜੀ ਬੀ ਰਚਨਾ ਹੋਏ ਉਸ ਬਿਚ ਨਿਰਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਗੈ ਨੇਈ ਹੋਨਾ ਲੋਡ਼ਚਦਾ ਨਾਂ ਗੈ ਕੋਰਾ ਚਮਤਕਾਰ ਜੇਹੜਾ ਪਾਠਕੋਂ ਗੀ ਰਿੜਾਨੇ ਤਕ ਗੈ ਸੀਮਿਤ ਹੋਏ। ਵਧਨ ਲੇਖਕ ਦੇ ਸਾਮਨੈ ਏਹ ਭਲੇਆਂ ਸਾਫ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਕੇਹ ਆਖਨਾ ਤੇ ਕੇਹ ਲਿਖਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ? ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਯੁਗ ਚ ਜਿਸਲੈ ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਲਗਾਤਾਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਤ ਹੋਂਦਾ ਜਾ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਪਚ਼ਮੀ ਸਭਿਆਤਾ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਤਿ ਗੀ ਵਿਦੁਰੂਪ ਅਪਸੰਸਕ੍ਰਤਿ ਅਪਨਾ ਰਾਖਸੀ ਮੂੰਹ ਖੋਹਲਿਯੈ ਸਾਫ਼ੀ ਸੰਸਕ੍ਰਤਿ ਗੀ ਨਿੰਗਲਨੇ ਦੀ ਕੋਥੇਸ਼ਾ ਚ ਏ, ਸਮਾਜ ਚ ਚਤਰਫਾ ਵਿਸਾਂਗਤਿਆਂ ਗੈ ਵਿਸਾਂਗਤਿਆਂ ਨਜ਼ਰੀ ਚ ਆਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਨ ਤੇ ਭਰਥਾਚਾਰ, ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਤੁਗਰਵਾਦ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਛਲ-ਕਪਟ ਤੇ ਧੋਖਾ-ਫਰੇਬ ਦਾ ਜੈਹਰ ਫੈਲਿਯੈ ਸਾਫ਼ੇ ਚਰਿਤਰ ਗੀ ਭੇਸ਼ਟ ਕਰਾ ਕਰਦਾ ਏ, ਨੇਹ ਮੌਕੈ ਪਰ ਵਧਨ ਦੀ ਭੂਮਕਾ ਬਡੀ ਗੈ ਅਹਮ ਹੋਈ ਜੰਦੀ ਏ। ਇਸ ਲੇਈ ਹੁਨ ਤੇ ਵਧਨ ਕਾਰਕ ਗੀ ਬਡਾ ਸਾਵਧਾਨ ਤੇ ਜਮਾਵਾਰ ਹੋਇਯੈ ਅਪਨੀ ਕਲਮ ਚਲਾਨੇ ਦੀ ਲੋਡ਼ ਏ। ਹੁਨ ਤੇ ਤੁਨ ਅਪਨੀ ਗੈਹੀਰੀ ਸੋਚ ਕਨੈ ਆਤਮ-ਮੰਥਨ ਕਰਿਯੈ ਗੈ ਸਮਾਜੀ ਬੁਰਾਇਯੈ ਤੱਥ ਅਪਨੇ ਵਧਨ ਬਾਣ ਛੋਡ੍ਹੇ ਚਾਹਿਦੇ ਨ। ਜੇਕਰ ਹੁਨ ਓਹ ਅਪਨੇ ਵਧਨ-ਸਾਥ ਦਾ ਸ਼ੇਈ ਤਰੀਕੇ ਕਨੈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੈਰੈ ਤਾਂ ਜਿਤਿਥੈ ਓਹ ਸਾਹਿਤਕ ਚ ਇਕ ਨੋਖਾ ਚਮਤਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰੀ ਸਕਦਾ ਏ ਤੁਥੈਂ ਪਾਠਕੋਂ ਦੇ ਕਨ ਖੱਡੇ ਕਰਿਯੈ ਹਸ਼ਨੇ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਤੁਸੀਂ ਵਧਨ ਦਾ ਨਸ਼ਾਨਾ ਬਨੇ ਦੇ ਬਿਸ਼ੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਸੋਚਨੇ ਆਸਤੈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਬੀ ਕਰੀ ਦੇਏ। ਇਨਾ ਗੈ ਨੇਈ ਏਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਚ ਬਧਦੇ ਭਰਥਾਚਾਰ ਤੱਥ ਅਕਸਰ ਤੇ ਸਮਾਜ ਲੇਈ ਬਡੀ ਅਹਮ ਬਨੀ ਗੇਦੀ ਏ। ਅਜ਼ਜ ਵਧਨ ਕਾਰਕ ਅਕਸਰ ਤੁਨੇ ਪੈਲੁਏਂ ਗੀ ਗੈ। ਅਪਨੀ ਕੁਸ਼ਲ ਸ਼ੈਲੀ ਕਨੈ ਤੁਜਾਗਰ ਕਰਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਏ ਜਿੰਦੇ ਰਾਹੋਂ ਓਹ ਪਾਠਕ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੇ ਕਰਦਾ ਗੈ ਏ ਪਰ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਤੁਸੀਂ ਅਪਨੇ ਦਾਇਤਿਵਾਂ ਤੇ ਜਮਾਵਾਰਿਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਗਰੂਕ ਬੀ ਕਰਦਾ ਏ। ਏਹ ਬੀ ਸਚ ਏ ਜੇ ਵਧਨ ਕਾਰਕ ਅਸਲ ਚ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾ ਰਚਦੇ ਮੌਕੈ ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਵਧਨ ਨਾ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਸ਼ਹਾਰਾ ਤੇ ਲੈਂਦਾ ਗੈ ਏ ਇਸੈ ਕਰੀ ਤੁਸਦੇ ਚ ਓਹ ਚਮਤਕਾਰ ਆਈ ਜੰਦਾ ਏ, ਜਿਸਦੇ ਕਨੈ ਵਧਨ ਕਾਰਕ ਬਡੇ ਪ੍ਰਵੁਦ਼ ਪਾਠਕੋਂ ਤੈਂ ਨੇਤੋਂ ਦੇ ਦਿਲੋ-ਦਮਾਂਗੇ ਗੀ ਟਾਟੋਲਿਯੈ ਖੋਹਲ੍ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਇਸੈ ਬਾਸਤੈ ਵਧਨ ਕਾਰਕ ਬਡਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮਨੇਆ ਜੰਦਾ ਏ। ਤੁਸਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲਕਘ ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਗੀ ਤੁਤੇਜਤ

کرنा تے کننے اپنی و्यंगयें دی کراری چوٹ کننے ہسیدیوں گلیلیوں دے پ्रتی ہبھاردار بی کرننا । ایسے کری اس آکھی سکنےاں جے و्यंگی-ویڈا چ ٹرجن بی اے تے مارڈنگی تے نیندرتا بی ।

اچھ جیسلے سماجک مولیں دا ہاس تے ویڈن ہوآ کردا اے، ہسدے چ نمیان ہبھاریاں تبڈیلیاں بی آکھی کردا یا ن تے پیار-موبھت دے ٹھاہر سواہت تے ڈھٹ-فربے دا بول-بالا ہوئی گےدا اے، نہ ماؤکے پر ساہیت چ سبھل ویگی گئی اپنیوں کرایریوں چوتے کننے سماج ہبھار کیش سوڈھارا وادی تبڈیلی لیڈی سکے تان گئی ویگی-ویڈا دی سارثکتا دی بھاک کا یام ہوئی سکدی اے । اچھ ساہیت رچنا دے نام ہبھار ساہیت چ بی جہڈا کچرا (Trash material) بھرؤںدا جا کردا اے ڈسی اپنی کراری چوٹ کننے-رکھنے آسٹے ویگی-ویڈا گئی سب یام میتی سارثک سیدھ ہوئی سکدی اے । سماچار پترے تے پتریکے چ جہڈے ویگی-چتھر چپدے ن اوہ بی تے ویگی-ویڈا دے گئی چتھرائیک رूپ ن । ایوں ساف اے جے ویگی-ویڈا اپنے شबداتمک تے چتھرائیک دینی رूپے کننے ساہیت تے سماج دی سےوا کردا اے ।

اسل چ مجبوڑا دئے چ ساری سیسٹی گئی سانکھنکا ل چا گुજرا کردا اے । کیش پرانے مولل چھوڑکی گےدا ن تے کیش چھوڑکنے دی ہدی پر پوچھی گےدا ن تے کننے-کننے نمیں موللے دی تپاش بی جوئے-شوئے کننے ہوآ کردا اے । نہ ماؤکے پر ویگی-ویڈا دی ساہیت چ بडی گئی اہم بھمکا دی لوڈ اے، کی جے ہسدا بھمکا دے بگئے ساڈے سماج چ ہور میتیاں ویسیانگتیاں ڈینے دا ڈر اے । اگر گئی ساڈا سماج پچھم پریاکھت اپسنسکھت دے لگاتار ہملے کننے ٹراہی-ٹراہی کردا اے । ایسلے سشکت ویگی-ویڈا گئی سچے-سुچے ساہیت دے مادھم، ڈیارا ایس اپسنسکھت دی ب'جا کننے ڈینے آہلیوں بُراییوں تے خترے ہبھار اپنی تے جدھار تلے آوار کننے ہملہ کریا ساڈے سماج تے ساڈی سانسکھت دینی گئی بچائی سکدی اے । نہ ویگی بھائے پچھم پریاکھت نیجوا نے گئی کڈے تے چ'بُنے آہلے لگان پر ڈندے پریانام تے اگر چلیا ڈندے آسٹے گئی ہیتکاری ن । آمالے دا سواد بی تے خندے ماؤکے نئی پر پیچھوئے گئی چنگا لگدا اے ।

اسل چ جیسلے ساہیتکار بی اہ سوچنے آسٹے مجبوڑ ہوئی جندا اے جے ہون سماج آسٹے سیدھیوں ڈینگلی کننے چھو کمم نئی اے کردا کردا تان اوہ ویگیا سو ڈھا را لئے آسٹے مجبوڑ ہوئی جندا اے । ایسلے اوہ ساہیت دیوں بکھی ویدھی گئی سماجی ویسیانگتیوں ہبھار چوٹ کردنے آسٹے ہننا کارگار نئی سماجدا جینا کے ویگی-ویڈا گئی سماجدا اے । تان گئی ایسلے اوہ اپنے ویگی رूپی براہ-اسستار دا پریوگ کردنے لئے ٹھاہر ہوئی جندا اے । ایوں گلل ساف اے جے اچھ ویگی-ویڈا ساہیتکار چ 'یوگبوڈھ' دے پریت جاگرلک شکیت پئدا کردنے دی سماجی رخدا ہے । ڈیئے ب'جا اے جے اچھ ویگی ویڈا یوگی دی انیواریت مانگ بانیا ساہیت چ ایک سوتھر تے سماجی آہلی ویڈا بانیا ڈبھرا کردا اے । اینے تک جے اچھ اہ ویڈا سانسکھتیک تے راجنیتیک خترے چ بی اپنی اہم بھمکا نیشنے آسٹے ٹھاہر اے । ڈیئے ب'جا اے جے اچھ ویگی-لے� اپنے پاٹکے گئی سیرک مونروں جن دی گئی سماجی مسیحیا نئی کردا ن بلتکے ڈنے گئی ویگی دیوں چوتے دے شکار ہوئے دے بیشے دے بارے چ گامبھیرتا کننے سوچنے آسٹے بی مجبوڑ کری دیندے ن تے کننے گئی ڈندے کننے لڈنے آسٹے ٹھاہر ہونے دی پریانہ بی دیندے ن ।

ایوں جے کر ویگی-ویڈا نے ساہیت چ اپنی ٹکوڈی پنچان بنائی لئدی اے تان اہ ہسدا اپنی کارکردا گی دا گئی نتیجا اے । اچھ اہ ویڈا کویتا، کھانی، ہبھار، ناٹک،

ਨਿਬੰਧ, ਸਮਾਲੋਚਨਾ ਬਗੈਰ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਸ'ਭਨੀਂ ਰੂਪੈ ਚ ਅਪਨਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾਈ ਚੁਕਕੀ ਦੀ ਏ। ਗਲਲ ਸਾਫ ਏ ਜੇ ਇਸਦੇ ਸ਼ਕਾਂਜੇ ਤੇ ਕਾਰਾਇਂ ਚੋਟੇ ਥਮਾਂ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਕੋਈ ਬੀ ਬਿਧਾ ਬਚੀ ਨੈਈ ਸਕਦੀ। ਅਸਲ ਚ ਇਸਦੀ ਦਿਨ-ਦਿਨ ਬਧਦੀ ਮਾਂਗ ਨੇ ਗੈ ਇਸਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਗੀ ਬੀ ਚਾਰ ਚਨ ਲਾਏ ਨ। ਏਹ ਹੂਨ ਨੇਹੀ ਬੇਲਾਗ, ਬੇਧਡਕ ਤੇ ਨਿਸ਼ਪਕਖ ਵਿਧਾ ਏ ਜੇਹੜੀ, ਗਰੀਬ, ਮੀਰ, ਨੇਤਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਮੈਨ੍ਤੀ, ਮੱਹੌਤ, ਸਾਧੁ, ਉਪਦੇਸ਼ਕ, ਡਾਕਟਰ, ਇੰਜਿਨੀਅਰ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਬਗੈਰ ਸ'ਭਨੀਂ ਦਿਵੇਂ ਖਾਮਿਯੇਂ ਦਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈਂ ਅਪਨੇ ਸ਼ਬਦ-ਥਿਹਾਰੋਂ ਕਨੈ ਹਰਦਮ ਤ्यਾਰ ਬਰ ਤ्यਾਰ ਰੌਂਹਦੀ ਏ। ਏਹ ਕੁਸੈ ਦਿਵੇਂ ਬੀ ਗਲਿਤਿਆਂ ਦਿਵਾਂ ਬਕਿਖਿਆਂ ਦੁਹੇਡਨੇ ਕੋਲਾ ਨਾਂ ਡਰਦੀ ਏ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਸੰਗਦੀ ਏ। ਸੰਕੇਪ ਕਨੈ ਅਸ ਆਕਖੀ ਸਕਨੇਆਂ ਜੇ ਏਹ ਇਕ ਨੇਹੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਵਿਧਾ ਏ ਜੇਹੜੀ ਕਥਨੀ ਤੇ ਕਰਨੀ ਦਾ ਨੀਰ-ਖੀਰ ਕਿਵੇਕ ਕਨੈ ਹਾਰਾ-ਨਾਰਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਕਤ ਰਖਦੀ ਏ। ਏਹ ਇਕ ਨੇਹੀ ਵਿਧਾ ਏ ਜੇਹੜੀ ਬਡੂ ਕੋਲਾ ਬਡੂ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਗੀ ਬੀ ਰਸੇ ਕੋਲਾ ਭਡਕਨੇ ਕੋਲਾ ਰੋਕਨੇ ਆਸਟੈਂ ਉਸਦੇ ਕਨ ਖਿਚੀ ਲੈਂਦੀ ਏ। ਏਹ ਇਕ ਨੇਹੀ ਵਿਧਾ ਏ ਜੇਹੜੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਸ਼ਤ ਗੀ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਸਨ੍ਤੁਲਨ ਬਨਾਈ ਰਖਨੇ ਚ ਅਪਨੀ ਅਹਮ ਭੂਮਕਾ ਨਭਾਂਦੀ ਏ।

ਵਾਂਗ-ਕਰਮ ਦੀ ਕੇਨਦਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਏ ਆਤਮਿਕ ਸੋਚ ਤੇ ਅਭਿਵਧਿਕਿਤ ਗੀ ਏਕਾਕਾਰ ਕਰੀ ਦੇਣੇ ਆਹਲੀ 'ਮਰੰਗੀ' ਭਾਸਾ ਦਾ ਸੋਹਗਗਾਪਨ ਤੇ ਕਨੈ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਕਖੇਰੇ-ਬਕਖਰੇ ਅਨੁਭਵ ਕਿਟ੍ਰੇ ਕਹਿਣੀ ਤੱਤੇ ਸ਼ਹਾਰੈ ਗੈ ਅਪਨੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੱਥ ਚੋਟਾਂ ਮਾਰਨਿਆਂ। ਇਹੋ ਬ'ਜਾ ਏ ਜੇ ਅਜ਼ ਹਿਨਦੀ ਜਨੇਹਿਯੋਂ ਸਮੂਢ ਭਾਸ਼ੋਂ ਚ ਵਾਂਗ-ਕਰਮ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਰਸ਼ੀ ਬੀ ਏ ਤੇ ਅਪਨੀ ਸਾਹਿਤ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਨਜ਼ਰਿਹੈ ਕਨੈ ਚਮਤਕਾਰੀ ਬੀ ਏ। ਏਹ ਤਥ ਬੀ ਸਾਫ ਏ ਜੇ ਵਾਂਗ-ਵਿਧਾ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਅਭਿਧਾਤਮਕ ਨੈਈ ਹੋਇਥੈ ਵਾਂਗਜਨਾਤਮਕ ਏ। ਵਾਂਗਕਾਰ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਨਮੋਂ-ਨਮੋਂ ਅਰੰਥ ਦੀ ਖੋਜਾ ਚ ਲਗਾ ਰੌਂਹਦਾ ਏ। ਓਹ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਤੈਹ ਸ਼ੁਦਾ ਤੇ ਮੰਜੂਰ-ਸੁਦਾ ਅਰੰਥ ਦਿਧਾਂ ਹਦਦਾਂ ਟਾਪ੍ਹਿਧੈ ਅਪਨੀ ਕੁਸ਼ਲ ਵਾਂਗ ਸ਼ੈਲੀ ਕਨੈ ਨਮੋਂ ਕੋਲਾ ਨਮੋਂ ਵਾਂਗਾਰਥ ਤੁਪ੍ਪੀ ਕਠਦਾ ਏ। ਇਸੈ ਕਹੀ ਵਾਂਗ-ਵਿਧਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਏਹ ਸਿਦਧ ਹੋਈ ਜੰਦਾ ਏ ਜੇ ਵਾਂਗ ਭਾਸਾ ਚ ਅਰੰਥ ਦਿਧਾਂ ਨੇਕਾਂ ਤੇਹੀਂ ਹੋਂਦਿਧਾਂ ਨ। ਵਾਂਗ-ਵਿਧਾ ਚ ਜੇਹੜੇ ਅਰੰਥ ਮਜੂਦ ਹੋਂਦੇ ਨ ਤੁਦਿਧਾਂ ਪਰਤਾਂ ਵਿਸੇ-ਵਸਤੂਏਂ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਗੀ ਦਿਕਖਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥ ਰਖਦਿਧਾਂ ਨ। ਯਨੀ ਤੁੰਦੇ ਚ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਪਾਰਦਰਸ਼ਿਤਾ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਅਜ਼ ਦੀ ਵਾਂਗ-ਵਿਧਾ ਦੀ ਏਹ ਖਾਸ ਖੂਬੀ ਏ ਜੇ ਓਹ ਘਟ ਕੋਲਾ ਘਟ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਮਤੇ ਕੋਲਾ ਮਤੇ ਅਰੰਥ ਤੁਪ੍ਪੀ ਕਠਦੀ ਏ। ਇਸ ਵਿਧਾ ਨੇ ਅਪਨੀ ਚੁਮ੍ਬਕੀ ਸ਼ਕਿਤ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਕਨੈ ਨਿਤ-ਨਮੋਂ ਅਰੰਥ ਤੁਪ੍ਪੀ ਕਠਦੇ ਨ। ਏਹ ਅਰੰਥ ਨਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਕਾਝੋਂ ਚ ਲ'ਬਦੇ ਨੇ ਨਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਜਨੇਹ ਗ੍ਰੂਪ ਵਾਸਤੇਂ ਚ। ਵਾਂਗ-ਵਿਧਾ ਛਾਰਾ ਇਧਾਂ ਕਰਨਾ ਸਭਾਵਿਕ ਏ ਕੀ ਜੇ ਉਸਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਿਦਧੇ ਤੌਰ ਪਰ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਨੈ ਤੇ ਕਨੈ ਵਾਂਗ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਚ ਔਨੇ ਆਹਲੇ ਬਿਣੋਂ ਤੇ ਬਿਸੇ-ਸੰਦਰਭੋਂ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਸੈ ਆਸਟੈਂ ਕੁਸੈ ਬੀ ਭਾਸਾ ਦੀ ਵਾਂਗ-ਲੇਖ ਚ ਨਿਕਕੇ ਜਿਨ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦਾ ਬੀ ਨਮਾਂ ਤੇ ਤੁਵੇਸ਼ ਪੂਰ੍ਣ ਅਰੰਥ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਬਿਚ ਓਹ ਕਰਾਰੀ ਤੇ ਚੁਭਦੀ ਵਾਂਗ ਸ਼ਕਿਤ ਪੈਦਾ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜਿਸ ਕਨੈ ਵਾਂਗਕਾਰ ਅਪਨੀ ਤਲੋਆਰੀ ਦੀ ਚੋਟ ਅਪਨੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਚ ਔਨੇ ਆਹਲੀ ਰਚਨਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਤੱਥ ਕਰਦਾ ਏ। ਉਸਦਾ ਆਕਾਨਕ ਰਖੇਇਆ ਭਾਏਂ ਚੰਗਾ ਲਗੈ ਤੇ ਭਾਏਂ ਮਾਡਾ ਤੁਨ ਤੇ ਪਿਚੜੇ ਕਦੈਂ ਬੀ ਨੈਈ ਹਟਨਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਜੇਕਰ ਖੁਦ ਨਖਾਸਤਾ ਓਹ ਅਪਨੇ ਉਸ ਕਰਤਬ ਕੋਲਾ ਪਿਚੜੇ ਹਟੀ ਜਾਤ ਤਾਂ ਸਮਝੀ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਕਰਤਬ ਕਨੈ ਕੁਤਾਹੀ ਕਰਾ ਕਰਦਾ ਏ।

ਅਜ਼ ਦੇ ਵਿਸਾਂਗਤਿਆਂ ਕਨੈ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਤ ਸਮਾਜ ਲੇਈ ਵਾਂਗ-ਵਿਧਾ ਗੀ ਅਪਨੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਸਾਧਨੇ ਆਸਟੈਂ ਕਾਫੀ ਸ਼ਕਾਰ ਮਜੂਦ ਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੈ ਅਜ਼ ਵਾਂਗ-ਵਿਧਾ ਗੀ ਮਤੇ ਕੋਲਾ ਮਤਾ ਤੁਜਾਗਰ ਕਰਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਏ ਤਾਂ ਜੇ ਏਹ ਵਿਧਾ ਹੋਰ ਮਤੀ ਸਾਹਿਤ ਬਨਿਧੈ ਬਾਗੈਰ ਕੁਸੈ ਝਿਜਕ ਤੇ ਤ੍ਰਾਹ ਦੇ ਸਾਫ਼ੀ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਅਰੰਥ ਤੱਤ ਸਰਬਨਾਮੀ, ਸਾਹਿਤ ਸਰਬਨਾਮੀ, ਬਿਗਡੇ-ਫੌਂਦੇ ਸਮਾਜਕ ਮੁਲੈਂ ਸਰਬਨਾਮੀ, ਖੋਖਲੀ ਸ਼ਿਕਾ ਵਾਂਗ ਸਰਬਨਾਮੀ, ਭ੍ਰਾਨਸ਼-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਸਰਬਨਾਮੀ, ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਤੁਗਰਲੁਪ ਸਰਬਨਾਮੀ ਬਾਗੈਰ

ਸਾਰੇ ਵਿਖੋਂ ਤੇ ਸਮਸ਼ਟੇ ਉਪਰ ਚੋਟ ਕਰੈ। ਏਹ ਖੁਸ਼ੀ ਆਹਲੀ ਗਲਲ ਏ ਜੇ ਮਜੂਦਾ ਦੌਰ ਚ ਵਧਣ ਦੀ ਚੋਟ ਹੇਠ ਸਾਫੇ ਦੇਸੈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਕਸ਼ਾ ਗੈ ਆਵਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਹੁਨ ਤਸਦੇ ਆਸਟੈ ਅਪਨਿਆਂ ਚੁਭਦਿਆਂ ਕਰਾਰਿਆਂ ਚੋਟਾਂ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਅਲਮੱਬਨ ਤੁਪਨੇ ਆਸਟੈ ਕੁਤੈ ਹੋਰ ਜਾਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਗੈ ਨੈਈ ਏ।

ਭਾਏਂ ਅਜ਼ਜ ਹਿਨਦੀ, ਬੰਗਲੀ, ਮਰਾਠੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਤਮਿਲ, ਕਨ੍ਨਡ ਤੇ ਤੇਲਗੂ ਜਨੇਹਿਧੇਂ ਸਮੁੱਦ੍ਰ ਭਾਸ਼ਾਂ ਚ ਕਾਫੀ ਵਧਣ-ਸਾਹਿਤ ਲਖਵੇਈ ਗੇਤਾ ਏ। ਹਿਨਦੀ ਚ ਹਿਨਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੰਢ ਲੇਖਕ ਭਾਰਤੇਨ੍ਹੁ ਹਰਿਸ਼ਚੰਦ ਨੇ 'ਅਨੰਥੇਰ ਨਗਰੀ ਅਨਬੂਜ ਰਾਜਾ ਟਕੇ ਸੇਰ ਭਾਜੀ ਤੇ ਟਕੇ ਸੇਰ ਖਾਯਾ' ਮੁਹਾਵਰੇ ਗੀ ਸਾਰਥਕ ਕਰਿਧੈ ਅੰਧੇਰ ਨਗਰੀ ਨਾਟਕ ਲਿਖਿਐ ਵਧਣ-ਵਿਧਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਫੇ ਪ੍ਰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹ ਪਰ ਤੇਜ਼ੀ ਕਨੈ ਅਗੋਂ ਬਧਨੇ ਆਹਲੀ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੀ ਇੰਦੇ ਕੋਲਾ ਮਤੀ ਪਿਛੌਂ ਨੈਈ ਏ। ਇਸ ਬਿਚ ਸਥ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲੈਂ ਸ਼ਵੋ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਹੋਂਦੇ ਅਪਨੀ ਹਾਥ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲਖਮੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਗੀ ਗੁਜ਼ਲੁਂ ਨਾਂ ਦੇਇਧੈ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਗਦ੍ਯ ਚ ਪ੍ਰੋ। ਲਖਮੀ ਨਾਰਾਧਣ ਨੇ 'ਕੰਡਿਯਾਰੀ ਦੇ ਫੁਲਲ' ਸ਼ੀਰਘਕ ਕਨੈ ਇਕ ਸਾਂਗੈਹ ਛਾਪਿਧੈਂ ਹਾਥ-ਵਧਣ ਦੇ ਨਿਬਨ੍ਧੇਂ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਚ ਸ਼੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹਾ। ਇਨ੍ਹੇਂ ਨਿਬਨ੍ਧੇਂ ਚ ਰਬਾਰਾ, ਛਡੇ ਦਾ ਕੋਠਾ, ਮਿ੦ ਬੋਰ, ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਕਲਾ ਜੰਗ ਤੇ ਭਾਗ ਰੇਖਾ ਤੱਤਮ ਵਧਣ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਬਨ੍ਧ ਨ।

ਸਾਂਗੈਹ ਦੇ 'ਰਬਾਰਾ' ਨਿਬਨ੍ਧ ਦਿਦਿਆਂ ਏਹ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਕਾਬਲੇ ਗੈਰ ਨ : -

"ਰਬਾਰਾ ਕੇ ਨੰਹੀਂ ਕਰੀ ਸਕਦਾ? ਓ ਚਾਹ ਤਾਂ ਬਤੋਏ ਦਾ ਸਜ਼ਾਰ ਤੇ ਸਜ਼ਾਰ ਗੀ ਬਤੋਏ ਦਾ ਕਰੀ ਦਸੈ। ਥੁਆਫਿਧੈਂ ਅਕਿਖਿਧੈਂ ਚ ਨੇਹੀਂ ਸਲਾਈ ਪਾਓ ਜੇ ਓ ਚਾਹ ਸੋ ਲਾਕੈ ਜਿਧਾਂ ਕਲਾਕਾਰ ਅਪਨੀ ਕਲਾ ਆਸਟੈ ਜੰਦਾ ਏ, ਇਥਾਂ ਗੈ ਰਬਾਰਾ ਬੀ ਰਬਾਰਗੀ ਕਰੀ ਏ ਅਪਨਾ ਝਸ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਏ।"

ਇਥਾਂ ਗੈ 'ਸ਼ਾਹ ਜੀ' ਨਿਬਨ੍ਧ ਦਿਦਿਆਂ ਏਹ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਬੀ ਬਚਾਰਨੇ ਜੋਗ ਨ - "ਟਟੂ ਬੀ ਰਾਤੀਂ ਰਾਮ ਕਰਦਾ ਏ, ਪਰ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰ ਓਲੈਂ ਬੀ ਲਦੋਏ ਦੇ ਰੱਹਨੇ ਨ, ਫਲਾਨੇ ਨੇ ਕਰਾਧਾ ਨੰਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਲਾਨੇ ਨੇ ਬਕਾਧਾ, ਫਲਾਨੇ ਗੀ ਮਾਲ ਨੰਹੀਂ ਭੇਜੇਆ ਤੇ ਫਲਾਨੇ ਸੁਕਦਦਮੇ ਲੇਈ ਗਵਾਹੀ ਨੰਹੀਂ ਥਹੋਏ।"

ਇਨ੍ਹੇਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਕੋਲਾ ਪ੍ਰੋ। ਲਖਮੀ ਨਾਰਾਧਣ ਦੀ ਵਧਣ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਬਨ੍ਧ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲੀ ਜੰਦਾ ਏ।

ਪ੍ਰੋ। ਲਖਮੀ ਨਾਰਾਧਣ ਕੋਲਾ ਪ੍ਰੇਰਤ ਹੋਇਧੈ ਕੇਈ ਲੇਖਕਾਂ ਵਧਣ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਬਨ੍ਧ ਲਿਖੇ, ਜਿੰਦ ਚ ਪ੍ਰੋ। ਮਦਨ ਮੋਹਨ, ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖੜ੍ਹੂਰਿਆ, ਪ੍ਰੋ। ਨੀਲਾਮੰਬਰ ਦੇਵ, ਡੱਠੋ ਓਮ ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ, ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਸ਼ਵਾਲ, ਨਰੇਨਦ ਖੜ੍ਹੂਰਿਆ, ਧੋਗੇਨਦਰ ਸਰਾਫ, ਡੱਠੋ ਸਤਿਪਾਲ ਸ਼੍ਰੀਵਤਸ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਲਾਲ ਸ਼ਾਰੀ ਬਗੈਰਾ ਨ।

ਵਧਣ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਬਨ੍ਧੇਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਵਧਣ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਿਥ ਕਵਿਤਾਂ ਬੀ ਰਚਿਧਾਂ ਗੇਦਿਧਾਂ ਨ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਚ ਪੰ. ਹਰਦਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਦੀ 'ਦਾਲਤੀ ਦਾ ਧਨਦਾ' ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਦੀ 'ਬਾਵੇ' 'ਏਹ ਕੇਹਡੇ ਸਾਹਬ ਨ ਲਾਂਘੈ ਦੇ' ਪਰਮਾਨਨਦ ਅਲਮਸਤ ਦੀ 'ਸੁਰਗ ਨੈਈ ਜਾਨ ਹੁਨਦਾ', 'ਠਾਠ ਰਘੁਨਾਥ ਸਿੰਹ ਸਮਾਲ' ਦੀ 'ਫੈਸ਼ਨ' ਬਗੈਰਾ ਕਵਿਤਾਂ ਕਾਬਲੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨ। 'ਬਾਵੇ' ਕਵਿਤਾ ਦਿਦਿਆਂ ਏਹ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਬਚਾਰਨੇ ਜੋਗ ਨ - ਜਿੰਦੇ ਰਾਹੋਂ ਕਵਿ ਸਾਧੁ ਸਮਾਜ ਉਪਰ ਅਪਨੇ ਵਧਣ ਦਿਦਿਆਂ ਚੋਟਾਂ ਕਰਦਾ ਏ :-

- "ਮਿਟਠਾ ਮਾਂਗਦੇ, ਥਿਥਾ ਮਾਂਗਦੇ, ਮਨ-ਮਰਜੀ ਦੇ ਸੁਆਦ ਬਨਾਂਦੇ।

ਕੌਮ ਭਾਏਂ ਸੁਤੀ ਦੀ ਸੇਈ ਜਾ, ਇਨ੍ਹੇਂ ਤੇ ਅਪਨੀ ਧਾਮੇਂ ਕਨੇ।"

ਇਥਾਂ ਕਵਿ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਅਪਨੀ ਕਵਿਤਾ - ਏ ਕੇਹਡੇ ਸਾਹਬ ਨ ਲਾਂਘੈ ਦੇ 'ਚ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਬਪਾਰੀ ਵਰਗ ਉਪਰ ਅਪਨੇ ਵਧਣ ਬਾਣ ਚਲਾਂਦਾ ਏ -

कोई बड़े मुद्दे लाले न, जो ढिढ़ै बिच्चा काले न।
जिनें कोठे भरी टकाए दे, चीजें दे ठाले लाए दे।
कोई मैंहग कराने आले न, जां दून बधाने आले न।

जड़े जैंट बने दे जंगै दे,
ए केहड़े साहब न लंघै दे।

कवितें दे इलावा डोगरी च किश व्यंग्य-प्रधान बहानियां ते नाटक बी लखोए न।
इन्हें विधें च पैहल करने आहलें च स्व० भगवत्प्रसाद साठे दी कहानी - 'दालभत्त' ते जितेन्द्र शर्मा दी लघुनाटिका 'अंतिम इच्छेआ' काबले जिकर न। इस बचार बटांदरे कोला साफ होई जंदा ऐ जे व्यंग्य-विधा ने डोगरी साहित्य च बी अपनी सार्थकता दे पैर जमाने शुरू कीते दे न।

०००

गजाल

□ नवीन हलदूणवी *

तलियै भटूरू खुआंदा फकीरा,
दुनियां च म्हँजर पुआंदा बतीरा।

रुकघ तरक्की नीं ओत्थू गलांदे,
दिन-रात जित्थूं जगांदा वजीरा।

मलनी गजूली कजो कुसी कनैं,
प्यारे दा सबक सिखांदा कबीरा।

होणी जगे च कदी बी नीं टलूदी,
सीता के रोककी लछमण लकीरा।

गिरधर गुपालैं किरपा जे कीत्ती,
होई दिवान्नी जुआन्नी च मीरा।

धन्ने दी गाँई ठाकुर चरांदे,
भगुआन मिलदे सुच्चिया जमीरा।

कम्म 'नवीन' नीं करड़ा बी कोई,
तोप्पण जौहूरी पत्थरां च हीरा।

०००

* काव्य - कुंज छतरोली, पत्तालय जसूर - 176201, जिला कांगड़ा (हि० प्र०)